



Марія Михайлів

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5007-7810>
mary.mykhayliv@gmail.com

DOI: 10.33498/Юощ-2020-06-127

УДК 341.96(347.65)

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Євроінтеграційні процеси та модернізація європейського законодавства призвели до потреби перегляду й удосконалення законодавства України у сфері міжнародних приватноправових відносин. Це, зокрема, стосується і колізійного регулювання міжнародних спадкових відносин. Існування колізій у спадкових відносинах з іноземним елементом зумовлене різними підходами як у міжнародних договорах, так і в національному законодавстві держав до регулювання таких відносин за допомогою матеріальних та колізійних норм. Сучасний стан колізійного регулювання спадкових відносин в Україні вказує на потребу перегляду підходів та удосконалення існуючих колізійних конструкцій, а також на напрацювання поняттєвого інструментарію, що, зі свого боку, допоможе вирішити проблеми, які виникають у судовій та нотаріальній практиках із питань спадкування у міжнародному приватному праві.

Метою статті є аналіз колізійних норм у сфері спадкових відносин у міжнародному приватному праві, вивчення способів та засобів колізійного регулювання міжнародних спадкових відносин, а також викладення власного бачення з удосконалення механізмів їх колізійного регулювання, вироблення теоретичних дефініцій і пропозицій у досліджуваній сфері.

Встановлено, що Закон України “Про міжнародне приватне право” (Закон про МПРП) не проводить чіткої диференціації колізійних норм, виходячи із видів спадкування та предмета спадкових відносин, що ускладнює можливість належного регулювання цих відносин. Закріплюючи універсальну колізійну прив’язку останнього місця проживання спадкодавця до відносин спадкування, Закон про МПРП не передбачає дефініції поняття “останнє місце проживання”. Визначення поняття відсутнє і в законодавстві України. Це дає змогу трактувати його по-різному як у доктрині, так і на практиці. Як наслідок, запропоновано до відносин спадкування застосовувати колізійну прив’язку “останнього постійного місця проживання”.

З’ясовано, що Закон про МПРП із питань колізійного регулювання здатності особи на складання і скасування заповіту, а також форми заповіту й акта його скасування закріплює колізійну прив’язку права держави, у якій спадкодавець мав

© Марія Михайлів, 2020

постійне місце проживання у момент складення акта або в момент смерті. Проте, якщо спадкодавець тимчасово проживав на території іноземної держави в момент складення акта або в момент смерті, законодавство якої встановлює інші вимоги щодо здатності скласти заповіт, чи в цьому випадку це не буде мати правовим наслідком недійсність форми заповіту. Вважаємо, що таку ситуацію можна вирішити через закріплення колізійної прив'язки права держави місця складення заповіту, проте питання, пов'язані з прийняттям спадщини, повинні регулюватися правом держави, на території якої розміщене спадкове майно, якщо спадкодавцем не визначено інше право у самому заповіті.

У сфері міжнародного спадкування залишається чимало питань, які є нез'ясованими та недостатньо врегульованими, зокрема, це стосується колізійного регулювання спадкування окремих видів прав спадкодавця, визначення меж автономії волі спадкодавця у сфері спадкування тощо. Тому удосконалення колізійного регулювання міжнародних спадкових відносин допоможе вирішити чимало проблем, які існують у судовій та нотаріальній практиці.

Ключові слова: спадкування; колізійна норма; міжнародне спадкування; спадкування за законом; спадкування за заповітом; колізійне регулювання.

Розвиток міжнародних економічних відносин, зростання міжнародної міграції, збільшення кількості іноземного усиновлення, наявність активів громадян України за кордоном, реєстрації шлюбу з іноземцями призвели до інтенсифікації міжнародних приватноправових відносин і потреби модернізації правового регулювання таких відносин, а також зміни підходів до парадигми вітчизняного колізійного права. Сьогодні правове регулювання міжнародних приватноправових відносин в Україні, зважаючи на досвід європейських держав, потребує перегляду та удосконалення, зокрема, це стосується і колізійних норм як правових інструментів.

Інтенсифікація міжнародних приватноправових відносин призвела і до збільшення випадків спадкування за участю іноземного елемента. На початку ХХ ст. відносини міжнародного спадкування мали поодинокий характер, нині ж таке явище набуло значного поширення. Як наслідок, це призвело до проблем у правозастосовній практиці.

Зокрема, до факторів, які спричиняють труднощі у регулюванні міжнародних спадкових відносин, можна віднести:

– ускладнення їх такими формами іноземного елемента: іноземним громадянством спадкодавця чи спадкоємців; розміщенням спадкового майна на території іноземної держави; юридичним фактом, який мав місце на території іноземної держави і, як наслідок, вплинув на виникнення спадкових відносин;

– існування різних підходів до правового регулювання спадкових відносин за допомогою матеріальних норм у державах, що обумовлено їхніми

традиціями та звичаями, які сформувалися історично та протягом багатьох століть;

– використання різних підходів до колізійного регулювання міжнародних спадкових відносин;

– низький рівень міжнародної уніфікації як матеріальних, так і колізійних норм у сфері спадкування.

Зазначене вказує на потребу дослідження питань колізійного регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві та на актуальність цієї теми.

Питанням колізійного регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві приділяли увагу багато українських та іноземних учених, зокрема: М. Браун, Г. Галущенко, І. Гетьман-Павлова, Н. Вілкова, Г. Дмитрієва, А. Довгерт, Ю. Заїка, О. Кармаза, В. Кисіль, Л. Лунц, І. Медведєв, Н. Орлова, А. Рубанов, А. Степанюк, В. Толстих, Є. Фурса, С. Фурса, А. Хачатурян, Т. Хороша. Проте в науці ще залишається чимало питань, які потребують дослідження та є актуальними і сьогодні.

Метою дослідження є аналіз колізійних норм у сфері спадкових відносин у міжнародному приватному праві, вивчення способів та засобів колізійного регулювання міжнародних спадкових відносин, а також викладення власного бачення удосконалення механізмів їх колізійного регулювання, вироблення теоретичних дефініцій і пропозицій у досліджуваній сфері.

Міжнародні спадкові відносини є складними за своїм характером, оскільки завжди пов'язані з правопорядками двох або більше держав. А це, зі свого боку, впливає на виникнення труднощів із вибором матеріального права суб'єктами спадкових відносин. Саме колізійні норми і є тим інструментом, завдання якого – визначити, право якої держави застосовуватиметься до приватноправових відносин з іноземним елементом.

Відсутність уніфікованих колізійних норм спадкування, суперечності з колізійними нормами інших правопорядків, на думку М. Брауна, можуть призвести до того, що особа втратить право спадкувати. Поки що не існує єдиної системи колізійного права, доля кожних правовідносин залежить від випадковості. Різноманіття колізійних норм завдає удару сучасній правосвідомості¹. Як наслідок, виникла потреба в уніфікації таких норм на міжнародному рівні.

Ідея уніфікації колізійних норм зародилася ще наприкінці ХІХ ст. як теорія універсалістів. Проте і сьогодні втілити цей задум не вдалося. Неоднозначні погляди вчених можемо спостерігати і щодо питань,

¹ М Браун, *Введение в международное частное право* (1915) 23.

пов'язаних із доцільністю проведення уніфікації колізійних чи матеріально-правових норм. Вважаємо, що на практиці існує потреба як в уніфікації колізійних, так і матеріально-правових норм у сфері спадкування, у зв'язку з чим надавати перевагу одному з видів такої уніфікації недоцільно. Проте провести уніфікацію матеріальних норм у сфері спадкування, на відміну від уніфікації колізійних норм, є складним процесом, а в більшості випадків – неможливим. На думку О. Кармази, розбіжності між правом окремих держав у галузі спадкування настільки великі, що уніфікація матеріально-правових норм на міжнародному рівні є недосяжною. Нині можлива лише уніфікація окремих норм або уніфікація на регіональному рівні – між державами з однаковими правовими системами².

Завдання із міжнародної уніфікації цивільного законодавства та законодавства у сфері спадкування були поставлені державами – членами Європейського Союзу (далі – ЄС). Це, зокрема, пов'язано також із тим, що на території ЄС щороку налічується 4,5 млн спадкових справ, приблизно 10 % з яких мають міжнародний характер³. Створити єдиний документ, який би регулював спадкові відносини в межах ЄС, Європейська Комісія уповноважила дослідницьку групу Німецького інституту нотаріату в Вюрцбурзі. Як наслідок, надано пропозиції лише щодо уніфікації колізійних норм міжнародного спадкового права в ЄС, які в 2012 р. були відображені у Регламенті (ЄС) № 650/2012 “Про компетенцію, застосовне право, визнання і виконання рішень, прийняття і виконання нотаріальних актів документів з питань спадкування, а також про створення Європейського свідоцтва про спадкування”⁴. Щодо уніфікації матеріально-правових норм у сфері спадкування робота триває і дотепер. Держави – члени ЄС продовжують пошук шляхів проведення гармонізації законодавства у сфері спадкування.

Спадкове право України зазнало значного оновлення та змін у 2003 р., а саме після прийняття нового Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)⁵, в якому спадковому праву присвячена книга шоста “Спадкове право” (глави 84–90). З метою регулювання міжнародних приватно-правових відносин 23 червня 2005 р. був прийнятий Закон України “Про

² О Кармаза, *Міжнародне спадкове право: Науково-практичний посібник* (Видавець Фурса С. Я., 2007) 200.

³ ‘Simplification of regulation on international successions’ (European Commission, 14.10.2009) <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/МЕМО_09_447> (accessed: 28.04.2020).

⁴ Regulation (EU) № 650/2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:201:0107:0134:EN:PDF>> (accessed: 28.04.2020).

⁵ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

міжнародне приватне право” (далі – Закон про МПрП)⁶, в якому колізійному регулюванню спадкових відносин присвячений розділ X “Колізійні норми щодо спадкування” (статті 70–72). Проте, незважаючи на суттєві зміни, залишається чимало проблем, які, з огляду на аналіз судової практики у сфері спадкування з іноземним елементом, потребують вирішення за допомогою внесення змін чи доповнень відповідними нормами.

На потребі оновлення вітчизняного цивільного законодавства (рекодифікація) наголошують і Є. Харитонов та О. Харитонova, зазначаючи, що вона має відбуватися у контексті загального процесу адаптації до умов права ЄС. Однією з важливих проблем, які мають бути вирішені у процесі рекодифікації, є узгодження цінностей, що становлять аксіологічну основу сфери приватного права⁷. Це повною мірою стосується і колізійного регулювання спадкових відносин.

Історично галузь спадкового права була тісно пов’язана з сімейно-зобов’язальними правовідносинами. Але не менш вагомим є зв’язок цієї галузі із речовим правом. Отже, існування відмінних режимів колізійного регулювання спадкових відносин обумовлено неоднаковим ставленням у різних правових системах як до колізійних питань особистого статусу, так і до статусу майна, що входить до спадкової маси⁸.

Колізійні питання спадкування були і залишаються у міжнародному приватному праві України одними з найскладніших. Вирішення різних спадкових спорів, як правило, породжує майнові відносини, що входять до системи відносин власності однієї держави, і взаємодіють із системою власності іншої держави. Це дає підстави кожному з правопорядків претендувати на регулювання цих відносин⁹.

За загальним правилом, регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві здійснюється у спосіб застосування: колізійної норми, яка закріплена в спеціальному законодавстві держави, та матеріальної норми права тієї держави, до якої відсилає прив’язка колізійної норми; колізійної норми, яка закріплена в міжнародному договорі, та матеріальної норми права тієї держави, до якої відсилає прив’язка колізійної норми; матеріальної норми міжнародного договору. Отже, регулювання міжнародних спадкових відносин може відбуватися лише через взаємодію колізійної норми з матеріально-правовою нормою від-

⁶ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

⁷ Є Харитонов та О Харитонova, ‘Рекодифікація цивільного законодавства України: ціннісний вимір. Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку’ в *Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д. ю. н., проф., члена кореспондента АН УРСР В. П. Маслова* (2020) 58.

⁸ В Кисіль, ‘Сучасне регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві’ в *Нариси з міжнародного приватного права, вип 3* (Довгерт А та Бірюков О ред, Алерта 2014) 324.

⁹ Кармаза (н 2) 328.

повідної держави та з використанням спеціальних методів міжнародного приватного права.

Стосовно визначення права, яке підлягає застосуванню у спадкових відносинах з іноземним елементом, сформувалося декілька особливих режимів колізійного регулювання. Колізійні норми у сфері міжнародного спадкування залежно від видів спадкування можна диференціювати, зокрема, на колізійні норми у сфері: спадкування за законом та спадкування за заповітом. Залежно від предмета спадкових відносин колізійні норми можна поділити на колізійні норми щодо: спадкування рухомого майна; спадкування нерухомого майна; спадкування інших майнових прав та обов'язків.

У національному колізійному праві різних країн світу, на думку В. Васильченко, сформувалося переважно два підходи при визначенні спадкового статуту зазначеного виду цивільно-правових відносин. Перший ґрунтується на єдності спадкового статуту, коли на основі єдиного спільного критерію визначається право, що підлягає застосуванню до спадкових відносин як із приводу переходу нерухомого майна, так і з приводу переходу рухомого майна. Другий підхід – на теорії “розщеплення спадкового статуту”, який виявляється у застосуванні різних колізійних критеріїв для нерухомого та рухомого майна¹⁰. З огляду на аналіз статей 70–72 Закону про МПрП до визначення спадкового статуту застосовним є другий підхід, а саме теорія “розщеплення спадкового статуту”.

Закон про МПрП не проводить чіткої диференціації колізійних норм і вміщує лише три статті, а саме: ст. 70 “Спадкові відносини”, ст. 71 “Спадкування рухомого майна і майна, що підлягає державній реєстрації” та ст. 72 “Здатність осіб на складання і скасування заповіту. Форма заповіту і акта його скасування”. Вважаємо, що структура розділу X є не зовсім вдалою та коректною, зважаючи на, зокрема, формулювання назв статей 71 та 72. У зв'язку з цим необхідно зробити аналіз змісту зазначених вище колізійних норм.

Відповідно до ст. 70 Закону про МПрП з урахуванням статей 71, 72 цього акта спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Беручи до уваги зміст цієї норми, можна вважати, що здатність особи до спадкування, черговість прийняття спадщини, розмір частки у спадщині буде визначатися правом держави, де спадкодавець мав останнє місце проживання.

¹⁰ В. Васильченко, *Науково-практичний коментар Закону України “Про міжнародне приватне право”* (Істина 2007) 165–6.

Проте у законодавстві України чітко не визначено, що необхідно розуміти під останнім місцем проживання.

Визначення останнього місця проживання спадкодавця, на думку В. Кисіля, викликає певні труднощі у практиці судів та органів нотаріату, що займаються спадковими справами. Загальне цивільне законодавство України не містить визначення поняття “останнє місце проживання”. Поняття “місце проживання” визначено Законом України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” (далі – Закон про свободу пересування)¹¹. Оскільки цей нормативно-правовий акт ґрунтується на принципі свободи пересування, очевидно, що тут ідеться про фактичне місце проживання, яке може не збігатися із місцем реєстрації. На фактичне проживання у конкретній справі можуть вказувати очевидні обставини (ділові та соціальні зв’язки особи (центр життєвих інтересів), наявність посвідки на проживання, намір залишитися у певній країні протягом певного терміну тощо). Однак ці критерії не завжди є очевидними та беззаперечними¹².

Українське законодавство щодо місця проживання, як правило, оперує двома категоріями: “місце проживання” та “постійне місце проживання”. Визначення поняття “місце проживання” передбачено ЦК України та Законом про свободу пересування. Відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦК України “місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово”¹³. Згідно зі ст. 3 Закону про свободу пересування:

місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини¹⁴.

На відміну від ЦК України, Закон про свободу пересування місцем проживання визнає не лише житло, а й спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини, що, зі свого боку, призведе до потреби тлумачення такого визначення та правової конкуренції норм.

Визначення поняття “постійне місце проживання” передбачене в ст. 1 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”¹⁵ та в п. 45 ст. 4

¹¹ Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>> (дата звернення: 28.04.2020).

¹² В Кисіль, “Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві” (2013) 7 Право України 159.

¹³ Цивільний кодекс України (н 5).

¹⁴ Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні (н 11).

¹⁵ Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 377.

Митного кодексу України¹⁶. Під цим поняттям у зазначених нормативно-правових актах розуміється місце проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом).

Отже, з огляду на це визначення, “постійне місце проживання” буде характеризуватися такими ознаками: проживання фізичної особи не менше одного року на території якої-небудь держави; відсутність місця проживання на території інших держав; намір фізичної особи проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку; проживання фізичної особи не може бути обмежене певною метою; проживання фізичної особи не є наслідком виконання нею службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом).

У зв'язку з цим не можна вважати “постійним місцем проживання” проживання фізичної особи на території іноземної держави понад шість місяців із певною метою, а також проживання понад шість місяців унаслідок виконання нею службових обов'язків або зобов'язань за договором. У цьому разі під “певною метою” необхідно розуміти проживання з метою навчання, лікування, стажування, у зв'язку з виконанням певних проектів (програм) тощо.

Поняття “останнє місце проживання”, яким оперує Закон про МПрП у ст. 70, законодавство України не визначає. Проте, оскільки спадкові відносини тісно пов'язані з сімейними відносинами, тому останнє місце проживання має ґрунтуватися на колізійній прив'язці найбільш тісного зв'язку. Визначення останнього має здійснюватися відповідно до права держави, з якою спадкодавця пов'язують сімейні та соціальні зв'язки. Також доречним видається визначити в законодавстві момент, настання якого буде впливати на визначення останнього місця проживання. Тому значення буде мати не право держави, де настала смерть фізичної особи, а право держави, де спадкодавець мав останнє постійне місце проживання на момент смерті.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ст. 1 Закону про МПрП визначеннями понять: “місце проживання”, “постійне останнє місце проживання” та викласти їх у такій редакції:

¹⁶ Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 45–48. Ст. 552.

“місце проживання – це проживання фізичної особи на території певної держави понад шість місяців на рік, за умови відсутності постійного місця проживання на території іншої держави”;

“постійне останнє місце проживання – це проживання фізичної особи на території певної держави не менше одного року, за умови: відсутності постійного місця проживання на території інших держав; наявності наміру проживати на території цієї держави постійно; наявності у неї з цією державою сімейних та/чи соціальних зв’язків; відсутності обмеження такого проживання певною метою; що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов’язків або зобов’язань за договором (контрактом)”.

Саме легальне визначення останніх понять допоможе уникнути та усунути певні непорозуміння, які виникають на практиці у зв’язку з застосуванням колізійних норм.

Як наслідок, ст. 70 Закону про МПрП пропонуємо викласти в новій редакції, зокрема:

“Спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє постійне місце проживання на момент смерті.

Заповідач, як застосовне право до спадкування, може обрати право тієї держави, громадянином якої він є на момент складення заповіту, або право держави, громадянином якої він буде на момент смерті. Вибір права має бути явно вираженим і закріпленним як одна з умов заповіту. Внесення змін щодо вибору права чи скасування умови щодо вибору права в заповіті має відповідати вимогам щодо форми, встановленої правом держави місця укладення заповіту.

Заповідач при наявності подвійного громадянства має право обрати право будь-якої із держав, громадянином якої він є на момент обрання права або на момент смерті.

У разі втрати або зміни громадянства заповідачем, умова щодо вибору права до спадкування в заповіті є нікчемною (недійсною).”

Закон про МПрП містить лише дві статті, які можуть бути застосовні до питань спадкування рухомого та нерухомого майна. Стаття 70 містить загальне правило і визначає право, яке буде застосовне до всіх спадкових відносин. Проте до питань спадкування нерухомого майна, майна, що підлягає державній реєстрації, та спадкування за заповітом ст. 70 може бути застосовна лише з урахуванням статей 71 і 72 цього нормативно-правового акта.

Необхідно звернути увагу на різний підхід у національному законодавстві держав щодо віднесення тих чи інших речей до категорії рухомих або нерухомих. З метою правильного обрання правопорядку, який буде

застосовний до регулювання питань спадкування рухомого чи нерухомого майна, насамперед слід конкретизувати належність майна до певного виду. Так, відповідно до ч. 2 ст. 38 Закону про МПрП 'належність майна до нерухомих або рухомих речей, а також інша класифікація майна визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться'¹⁷. Лише після визначення категорії речі та її правового режиму можна правильно обрати прив'язку, яка вказуватиме на право держави, що буде застосовне до питань спадкування рухомого та (або) нерухомого майна.

На відміну від спадкування рухомого майна, спадкуванню нерухомого майна і майна, що підлягає державній реєстрації, присвячена окрема стаття, яка виділяє спеціальні колізійні прив'язки. Відповідно до ст. 71 Закону про МПрП 'спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України'¹⁸. Такий підхід можемо спостерігати і в двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорах про правничу допомогу в цивільних справах, наприклад, України з Болгарією (ч. 2 ст. 32), Литвою (ч. 2 ст. 35), Китаєм (ч. 2 ст. 36), у Мінській конвенції 1993 р. (ч. 2 ст. 45) тощо.

Також варто звернути увагу і на те, що ст. 71 Закону про МПрП поширюється на спадкування і нерухомого майна (речей), і рухомого майна, яке відповідно до законодавства України підлягає державній реєстрації, та на спадкування речей, на які, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 181 ЦК України, поширюється режим нерухомої речі, а саме: повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Важливе значення та неабиякий вплив на колізійне регулювання міжнародних спадкових відносин мають міжнародні договори. Багатосторонніх міжнародних договорів у сфері спадкових відносин є порівняно мало. На думку В. Кисіля, більший успіх мали зусилля щодо уніфікації норм про спадкування на регіональному рівні (Європейські співтовариства, країни Латинської Америки, країни Співдружності Незалежних Держав). Однак чи не найбільш дієвим механізмом міжнародно-правового регулювання спадкових відносин сьогодні є двосторонні міжнародні договори¹⁹.

Прикладом міжнародної уніфікації у сфері колізійного регулювання міжнародних спадкових відносин є Конвенція про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб²⁰. Стаття 3 останньої встановлює:

¹⁷ Про міжнародне приватне право (н 6).

¹⁸ Там само.

¹⁹ Кисіль (н 12) 167.

²⁰ Convention on the law applicable to succession to the estates of deceased persons (Concluded 1 August 1989) <<https://assets.hcch.net/docs/5af01fa4-c81f-4e99-b214-64421135069f.pdf>> (accessed: 28.04.2020).

Спадкування регулюється правом держави, в якій спадкодавець на момент його смерті мав постійне (звичайне) місце проживання, за умови, що він був громадянином цієї держави.

Спадкування також регулюється правом держави, в якій спадкодавець на момент його смерті мав постійне місце проживання, але за умови, що він проживав у цій державі не менше 5 років, що безпосередньо передували його смерті. Проте у виняткових випадках, якщо в момент його смерті він був явно більш тісно пов'язаний з державою, громадянином якої він був, застосовується право цієї держави.

У всіх інших випадках до спадкування застосовуватиметься право держави, громадянином якої був спадкодавець на момент смерті, якщо на цей момент він більш тісно не був пов'язаний з іншою державою²¹.

Вона також передбачає можливість спадкодавця обрати (*designate*) право, яке застосовуватиметься до спадкування усього його майна. Але такий вибір матиме силу лише у разі, якщо на цей момент чи на момент його смерті він був громадянином цієї держави чи мав у ній постійне місце проживання. Такий вибір повинен бути здійснений у формі, що відповідає формальним вимогам щодо розпорядження майном на випадок смерті. Чинність такого вибору визначається за правом обраної (*designated*) держави. При цьому спадкодавець може обрати право однієї чи декількох держав, що регулюють спадкування окремих видів майна. Таким чином, хоча ця Конвенція так і не набула чинності для держав, які її підписали, проте є належним прикладом і важливим кроком до уніфікації спадкових відносин.

У договорах про надання правничої допомоги за участю України колізійне регулювання питань спадкування вирішується неоднозначно. Як правило, договори про правничу допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах закріплюють колізійні прив'язки у сфері спадкування рухомого майна, нерухомого майна, виборочного майна та спадкування за заповітом. Загальної колізійної норми у сфері спадкування, як це передбачено у ст. 70 Закону про МПрП, міжнародні договори про надання правничої допомоги не містять, а тому необхідно враховувати положення статей 3 та 4 Закону про МПрП і положення п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику у справах про спадкування"²². Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону про МПрП:

²¹ Convention on the law applicable to succession to the estates of deceased persons (n 20).

²² Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>> (дата звернення: 28.04.2020).

Право, що підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом, визначається згідно з колізійними нормами та іншими положеннями колізійного права цього Закону, інших законів, міжнародних договорів України²³.

Відповідно до ст. 3 Закону про МПрП, ‘якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору’²⁴. Пунктом 4 постанови Пленуму Верховного Суду України передбачено:

При вирішенні спору щодо спадкування прав на майно, яке знаходиться за кордоном, або за участю іноземця, необхідно з’ясувати, чи існує договір про правову допомогу з цією країною, і чи в цьому договорі не передбачені інші правила щодо спадкування, ніж в українському законодавстві.

У разі розбіжностей застосовуються норми міжнародного договору <...>²⁵.

Отже, колізійні норми, закріплені у міжнародних договорах про правничу допомогу, будуть мати перевагу під час обрання застосовного права перед колізійними нормами, закріпленими в Законі про МПрП.

Уніфікація колізійних норм у сфері спадкування у країнах СНД була проведена як на регіональному рівні, прийняттям у Мінську 22 січня 1993 р. Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (далі – Конвенція)²⁶, так і укладенням окремими державами двосторонніх міжнародних договорів у сфері надання правничої допомоги. Конвенція застосовується до тих справ про міжнародне спадкування, які зачіпають правопорядки країн – учасників СНД за умови відсутності між ними відповідного двостороннього договору²⁷.

Питанням спадкування у Конвенції присвячений розділ II частини V, який містить сім статей: ст. 44 “Принцип рівності”; ст. 45 “Право спадкування”; ст. 46 “Перехід спадщини до держави”; ст. 47 “Заповіт”; ст. 48 “Компетенція по справах про спадщину”; ст. 49 “Компетенція дипломатичного представництва або консульської установи по справах про спадщину; заходи для охорони спадщини”. Конвенція надає перевагу роздільному режиму колізійного регулювання права спадкування май-

²³ Про міжнародне приватне право (н 6).

²⁴ Там само.

²⁵ Про судову практику у справах про спадкування (н 22).

²⁶ Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text> (дата звернення: 28.04.2020).

²⁷ М Абраменков і П Чугунов, *Наследственное право: ученик для магистров* (Юрайт 2013) 416.

на. Так, зокрема, якщо спадкове майно відноситься до нерухомого майна, буде застосовуватися колізійна прив'язка законодавства Договірної Сторони, на території якої розміщене це майно. Щодо іншого майна – законодавство Договірної Сторони, на території якої спадкоємець мав останнє постійне місце проживання (ст. 45 Конвенції).

Конвенція також містить важливі положення про компетенцію у справах про спадщину, яка залежить від виду спадкового майна. Так, ст. 48 закріплює положення про те, що провадження у справах про спадкування рухомого майна компетентні вести установи Договірної Сторони, на території якої мав місце проживання спадкодавець у момент своєї смерті, а щодо нерухомого майна – установи Договірної Сторони, на території якої розміщене майно.

За часів незалежності Україна уклала двосторонні договори про правничу допомогу в цивільних та сімейних справах більш як із двадцятьма державами. Хоча уніфікація колізійних норм у сфері спадкування через укладення двосторонніх міжнародних договорів про правничу допомогу вважається найбільш вдалою, проте можемо спостерігати як різний підхід до розуміння принципу рівності у сфері спадкування, так і різний підхід у сфері колізійного регулювання спадкування рухомого майна, спадкування за заповітом тощо.

Двосторонні міжнародні договори у сфері надання правничої допомоги по-різному підходять до питань колізійного регулювання спадкування рухомого майна. Так, відповідно до ч. 1 ст. 37 Договору між Україною та Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах²⁸ до правовідносин щодо успадкування рухомого майна застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, громадянином якої був заповідач (спадкодавець) у момент смерті (такий підхід можемо спостерігати і в договорах про правничу допомогу України з Румунією (ст. 34), із Чеською Республікою (ст. 38) тощо).

Деякий інший підхід щодо обрання колізійної прив'язки до спадкування рухомого майна визначений у ч. 1 ст. 34 Договору між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах²⁹, зокрема, право успадкування рухомого майна регулюється законодавством Договірної Сторони, на території якої спадкоємець мав останнє місце проживання. Ще іншого змісту прив'язка міститься у ч. 1 ст. 33 Договору між Україною та Респуб-

²⁸ Договір між Україною та Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174> (дата звернення: 28.04.2020).

²⁹ Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_659> (дата звернення: 28.04.2020).

лікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах³⁰, зокрема, право успадкування рухомого майна регулюється законодавством Договірної Сторони, на території якої спадкодавець мав останнє постійне місце проживання. А ось у ст. 35 Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах³¹ передбачено, що право успадкування рухомого майна регулюється законодавством Договірної Сторони, на території якої спадкодавець мав постійне місце проживання.

Отже, з огляду на аналіз змісту колізійних норм щодо спадкування рухомого майна, закріплених у двосторонніх міжнародних договорах про правничу допомогу, можна виокремити чотири види прив'язок, які будуть застосовними до питань міжнародного спадкування, а саме: “законодавство держави, на території якої спадкоємець мав останнє місце проживання”; “законодавство держави, на території якої спадкодавець мав останнє постійне місце проживання”; “законодавство держави, на території якої спадкодавець мав постійне місце проживання”; “законодавство держави, громадянином якої був спадкодавець на момент смерті”.

Колізійне регулювання питань здатності осіб на складання і скасування заповіту, форми заповіту й акта його скасування передбачене у ст. 72 Закону про МПрП. Зокрема, здатність особи на складання і скасування заповіту, а також форма заповіту й акта його скасування, визначаються правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання у момент складання акта або в момент смерті. Проте виникає запитання: якщо спадкодавець тимчасово проживав на території іноземної держави в момент складання акта або в момент смерті, законодавство якої встановлює інші вимоги щодо здатності скласти заповіт, чи в цьому випадку це не буде мати правовим наслідком недійсність заповіту? Вважаємо, що розв'язати цю дилему можна у спосіб закріплення колізійних прив'язок “права держави, на території якої спадкодавець склав заповіт” та “права держави, на території якої розміщене спадкове майно”. У зв'язку з цим пропонуємо в ст. 72 Закону про МПрП закріпити положення такого змісту:

“Здатність особи на складання і скасування заповіту визначаються правом держави місця складання заповіту. Питання, пов'язані з прийняттям спадщини регулюються правом держави, на території якої розміщена спадщина, якщо інше не передбачено заповідачем у самому заповіті.”

³⁰ Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 27 березня 2003 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192_021> (дата звернення: 28.04.2020).

³¹ Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 липня 1993 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002> (дата звернення: 28.04.2020).

Видається актуальним і питання дійсності заповіту, складеного на території іноземної держави за правилами, іншими, ніж передбачені законодавством громадянства спадкодавця чи законодавством постійного місця проживання спадкодавця. Статтею 72 Закону про МПрП передбачено:

<...> Заповіт або акт його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складання заповіту або права громадянства, або права звичайного місця перебування спадкодавця у момент складання акта чи в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно³².

Отже, беручи до уваги зміст цієї складної альтернативної колізійної норми, заповіт буде вважатися дійсним, якщо форма заповіту відповідає вимогам права: місця складання заповіту; громадянства спадкодавця; звичайного місця перебування спадкодавця у момент складання акта; звичайного місця перебування спадкодавця у момент смерті; держави, у якій розміщене нерухоме майно.

Проте, якщо заповіт або акт його скасування відповідає зазначеним вище вимогам щодо форми, це ще не означає, що спадкоємці не можуть ставити питання про його недійсність з огляду на зміст заповіту. Тому вважаємо за доцільне положення ст. 72 Закону про МПрП викласти у такій редакції:

“Заповіт або акт його скасування буде вважатися дійсним, якщо форма заповіту відповідає вимогам права місця складання заповіту та вимогам права держави, з якою пов’язані спадкові права та обов’язки спадкодавця”.

На думку В. Кисіля, прагнення законодавця встановити для визначення права, що регулює форму заповіту, якомога більше прив’язних критеріїв, є позитивним моментом і зменшує ризик визнання заповіту недійсним із погляду форми. Цьому також сприяють міжнародні договори, зокрема Гаазька конвенція про колізії законів щодо форми заповідальних розпоряджень від 5 жовтня 1961 р., а також Вашингтонська конвенція від 26 жовтня 1973 р., що містить Типовий закон про форму міжнародного заповіту. Гаазька конвенція мінімізує ризик визнання заповіту недійсним, встановлюючи прив’язні критерії майже на всі випадки, що можуть статися у практиці міжнародного спадкування. Вашингтонська конвенція має на меті запровадження уніфікованої міжнародної форми заповіту, яка враховує різні види заповітів, що трапляються у світовій практиці³³.

³² Про міжнародне приватне право (н 6).

³³ Кисіль (н 12) 165–6.

Також необхідно зазначити, що в 2009 р. Україна приєдналася до Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів від 5 жовтня 1961 р.³⁴, у зв'язку з чим взяла на себе зобов'язання встановити спільні положення про колізії законів, які стосуються форми заповітів.

Відповідно до цієї Конвенції заповіт є дійсним стосовно форми, якщо його форма відповідає внутрішньому законодавству: місця, де заповідач його склав; громадянства заповідача на момент складання заповіту чи на момент його смерті; постійного місця проживання заповідача на момент складання заповіту чи на момент його смерті; звичайного місця проживання заповідача на момент складання заповіту чи на момент його смерті; настільки, наскільки це стосується нерухомості, – її місцезнаходження. Для її цілей, якщо національне законодавство є неуніфікованою системою, закон, який повинен застосовуватися, визначається чинними правилами цієї системи, а за відсутності таких правил – найреальнішим зв'язком, який заповідач мав із будь-яким одним законодавством, яке входить до складу цієї системи³⁵.

Проте відповідно до ст. 10 цієї Конвенції 'Україна залишає за собою право не визнавати заповіти, вчинені громадянами України в усній формі, крім як за виняткових обставин'³⁶. У зв'язку з цим вважаємо, що Україна погодилася в такий спосіб визнавати заповіти, які вчинені громадянами України в простій письмовій формі. А це, зі свого боку, вказує на потребу удосконалення цивільного законодавства та внесення відповідних змін, пов'язаних із формою заповіту.

Найбільш комплексно до вирішення колізійних питань підходить Конвенція. Зокрема, колізійні норми щодо спадкування за заповітом містяться у ст. 47, відповідно до якої:

Здатність особи до складання і скасування заповіту, а також форма заповіту і його скасування визначаються по праву тієї країни, де заповідач мав місце проживання в момент складання акта. Однак заповіт або його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недотримання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця його складання³⁷.

На відміну від Закону про МПрП, Конвенція з питань здатності особи до складання і скасування заповіту, а також форми заповіту і його скасування уникає прив'язки до права держави, де спадкодавець мав постійне місце проживання у момент складання акта або в момент смерті, вико-

³⁴ Про приєднання України до Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів: Закон України від 17 грудня 2009 р. № 1772 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1772-17>> (дата звернення: 28.04.2020).

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (н 26).

ристовуючи прив'язку “право держави,” де заповідач мав місце проживання у момент складання акта. Це, зі свого боку, усуває проблему щодо тлумачення та розуміння поняття “постійне місце проживання”.

Недослідженим залишається і питання, яке пов'язане з можливістю укладання певних видів заповітів. Наприклад, якщо заповідач складає заповіт на території іноземної держави, який не відомий праву держави громадянства чи праву держави постійного місця проживання. Постає питання щодо юридичних наслідків такого заповіту.

Необхідно звернути увагу й на те, що Законом про МПрП обмежується можливість застосування колізійної прив'язки – закон автономії волі. Саме це впливає зі змісту ст. 70, відповідно до якої

<...> спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося³⁸.

Звідси можна зробити висновок, що автономія волі може проявлятися лише можливістю спадкодавця в заповіті передбачити колізійну прив'язку “право держави”, громадянином якої він був. На нашу думку, та враховуючи, що заповіт є видом одностороннього правочину, не можна обмежувати можливість спадкодавця реалізовувати принцип автономії волі та передбачати інші прив'язки, ніж ті, які визначені нормами закону.

Висновки. Аналіз проблем колізійного регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві України дає змогу зробити такі висновки: 1) колізійне регулювання міжнародних спадкових відносин здійснюється як за допомогою норм Закону про МПрП, так і за допомогою норм двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних договорів, проте у разі розбіжностей перевагу у застосуванні будуть мати норми міжнародного договору; 2) вважаємо за доцільне до спадкових відносин замість колізійної прив'язки “останнє місце проживання спадкодавця” застосовувати “право держави останнього постійного місця проживання спадкодавця”, під яким пропонуємо розуміти проживання фізичної особи на території певної держави не менше одного року, за умови: відсутності постійного місця проживання на території інших держав; наявності наміру проживати на території цієї держави постійно; наявності у неї сімейних та (або) соціальних зв'язків у державі проживання; якщо таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом); 3) важливе

³⁸ Про міжнародне приватне право (н 6).

практичне значення має питання колізійного регулювання спадкування за заповітом, у зв'язку з чим пропонуємо закріпити в Законі про МПРП положення такого змісту: “Здатність особи на складання і скасування заповіту визначаються правом держави місця складання заповіту. Питання, пов'язані з прийняттям спадщини, регулюються правом держави, на території якої знаходиться спадщина, якщо інше не передбачено заповідачем у самому заповіті”; 4) у зв'язку з різними підходами до колізійного регулювання спадкових відносин у міжнародних договорах доцільним видається проведення регіональної або універсальної уніфікації у сфері спадкування.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Abramenzov M i Chugunov P, *Nasledstvennoe pravo: uchenik dlja magistriv* [Inheritance Law: Textbook for Master Degree Students] (Izdatel'stvo Jurajt 2013) (in Russian).
2. Braun M, *Vvedenie v mezhdunarodnoe chastnoe pravo* [Introduction to Private International Law] (1915) (in Russian).
3. Karmaza O, *Mizhnarodne spadkove pravo: naukovo-praktychnyi posibnyk* [International Inheritance Law: Scientific and Practical Guide] (Vydavets Fursa S. Ya. 2007) (in Ukrainian).
4. Vasylchenko V, *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy "Pro mizhnarodne pryvatne pravo"* [Scientific and Practical Commentary on the Law of Ukraine "On Private International Law"] (Istyna 2007) (in Ukrainian).

Edited books

5. Kysil V, 'Suchasne rehuliuвання spadkovykh vidnosyn u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi' ['Modern Regulation of Inheritance Relations in Private International Law'] v *Narysy z mizhnarodnoho pryvatnoho prava* [Essays on Private International Law], vyp 3 (Dovhert A ta Biriukov O red, Alerta 2014) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Kysil V, 'Spadkovi vidnosyny v suchasnomu mizhnarodnomu pryvatnomu pravi' ['Inheritance Relations in Modern Private International Law'] (2013) 7 *Pravo Ukrainy* 159 (in Ukrainian).

Conference papers

7. Kharytonov Ye ta Kharytonova O, 'Rekodyfikatsiia tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy: tsinnisnyi vymir. Tsyvilne pravo Ukrainy: novi vyklyky i perspektyvy rozvytku' ['Recodification of Civil Legislation of Ukraine: Evaluative Dimension. Civil Law of Ukraine: New Challenges and Development Prospects'] v *Materialy XVIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 98-i richnytsi z dnia narodzhennia d. yu. n., prof., chlena korespondenta AN URSR V. P. Maslova* [Materials of the XVIII

International Scientific and Practical Conference Dedicated to the 98th Birth Anniversary of V. P. Maslov, Doctor Habil. of Law, Professor, Corresponding Member of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR] (2020) (in Ukrainian).

Websites

8. 'Simplification of regulation on international successions' (*European Commission*, 14.10.2009) <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_09_447> (accessed: 28.04.2020) (in English).

Mariya Mykhayliv

CONFLICT-OF-LAWS REGULATION OF INHERITANCE RELATIONS IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW OF UKRAINE

ABSTRACT. European integration processes and modernization of European legislation have necessitated a review and improvement of Ukrainian legislation on international private law relations. This refers, particularly, to conflict-of-laws regulation of international inheritance relations. The conflicts existing in inheritance relations with a foreign element stem from different approaches applied in international treaties and in domestic legislation of States to regulate such relations with the use of substantive and conflict-of-laws rules. Today's conflict-of-laws regulation of inheritance relations in Ukraine highlights the need for a review of the approaches and improvement of the existing conflict-of-laws constructions, and also for development of conceptual tools, which, in turn, will help resolve the issues arising in judicial and notarial practices with regard to inheritance under private international law.

The purpose of the article is to analyze the conflict-of-laws rules with regard to inheritance relations in private international law, and also to study the ways and means of conflict-of-laws regulation of international inheritance relations, as well as to present the author's own vision of improving the mechanisms of their conflict-of-laws regulation, and to develop theoretical definitions and proposals in the area under study.

It is established that the Law of Ukraine "On Private International Law" (PIL Law) does not provide for explicit differentiation of conflict-of-laws rules based on the types of inheritance and the subject matter of inheritance relations, thus making it more difficult to regulate these relations appropriately. Having enshrined the universal factor connecting the testator's last place of residence to inheritance relations, PIL Law does not provide for a definition of "the last place of residence". There is no definition of this concept in Ukrainian legislation either. This allows interpreting it differently, both in doctrine and in practice. As a result, the author proposes to apply the connecting factor of "the last permanent place of residence" to inheritance relations.

The author has established that with regard to conflict-of-laws regulation of a person's capability to make and revoke a will, as well as the will's form and the act of its revocation, PIL Law enshrines the conflict-of-laws connecting factor of law of the State where the testator had permanent place of residence at the time of making the act or at the time of death. However, if at the time of making the act or at the time of death the testator

Марія Михайлів

temporarily resided in the territory of a foreign State which legislation establishes other requirements regarding the capability to make a will, in this case such a will does not legally entail the invalidity of the form in which it is made. We believe that this situation may be resolved by consolidating the conflict-of-laws connecting factor of law of the State where the will is made; however, issues relating to acceptance of inheritance should be governed by law of the State where the estate is located, unless the testator specified another law directly in the will.

The domain of international inheritance still has many issues which remain unclear and are not adequately addressed; this particularly refers to conflict-of-laws regulation of inheritance of certain types of testator's rights, to ascertaining of the limits of testator will's autonomy with regard to inheritance, and so on. Therefore, improvement of the conflict-of-laws regulation of international inheritance relations will help in addressing many problems which exist in judicial and notarial practice.

KEYWORDS: inheritance; conflict-of-laws rule; international inheritance; inheritance by law; inheritance by will; conflict-of-laws regulation.